

УДК 343.953:616.89–008.441.44

DOI 10.32755/sjeducation.2021.01.030

ВПЛИВ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ЗАСУДЖЕНИХ ТА УВ'ЯЗНЕНИХ МІЖСОБИСТІСНИМИ ВІДНОСИНАМИ НА ЇХ СУЇЦИДАЛЬНІ СХИЛЬНОСТІ

Волеваха Ірина Борисівна, кандидат психологічних наук,

доцент, доцент кафедри психології,

Академія Державної пенітенціарної служби

(14000, Україна, м. Чернігів, вулиця Гонча, 34,

e-mail: volevalha_iryua@ukr.net)

ORCID: 0000-0002-7525-0878

Інжигєвська Лєся Анатоліївна, кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології та особистісного розвитку,

Навчально-науковий інститут менеджменту та психології

(ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

04053, Україна, м. Київ, вул. Січових стрільців, 52-А

e-mail: lesiy777@ukr.net)

ORCID: 0000-0002-2058-1485

Михайленко Ольга Олександрівна, курсант третього курсу

спеціальності "Психологія",

Академія Державної пенітенціарної служби

(14000, Україна, м. Чернігів, вулиця Гонча, 34, e-mail: mkhlenko@ukr.net)

Статтю присвячено впливу задоволеності ув'язнених та засуджених стосунками зі своїм найближчим оточенням на рівень їх суїцидальних схильностей, а також на почуття безнадії, як предиктора суїциду. Було проведено опитування 181 ув'язненого УВП (СІЗО), що територіально знаходяться у 21 області України, з метою з'ясування цих показників та взаємозв'язків між ними. Під час дослідження виявлено вплив на рівень суїцидального ризику опитаних їх стосунків з працівниками УВП (СІЗО) закладів ($p \leq 0,01$) – погані стосунки з працівниками виправної установи підвищують схильність засуджених до суїциду. Також виявлено вплив рівня задоволеності засуджених стосунками з працівниками УВП (СІЗО) ($p \leq 0,01$) і зі своїми близькими ($p \leq 0,01$) на почуття безнадії – чим вища задоволеність, тим нижча безнадія.

Ключові слова: ув'язнені, засуджені, суїцид, суїцидальна поведінка, задоволеність стосунками, адміністрація, рідні та близькі.

SATISFACTION INFLUENCE OF CONVICTED AND IMPRISONED PERSONS WITH INTERPERSONAL RELATIONS ON THEIR SUICIDAL INTENTIONS

Volevakhya Iryna, PhD in Psychology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Psychology,
Academy of the State Penitentiary Service
(34 Honcha street, Chernihiv, 14000,
Ukraine, e-mail: volevalha_iryana@ukr.net)
ORCID: 0000-0002-7525-0878

Inzhlyevska Lesia, PhD in Psychology, Associate Professor
of the Department of Psychology and Personal Development,
Educational and Scientific Institute of Management and Psychology
(State Institution of Higher Education University of Educational Management,
52-A Sichovykh Striltsiv Street, Kyiv, 04053, Ukraine
e-mail: lesiy777@ukr.net)
ORCID: 0000-0002-2058-1485

Mykhailenko Olha, third-year cadet,
Academy of the State Penitentiary Service
(34 Honcha street, Chernihiv, 14000, Ukraine, e-mail: mkhlenko@ukr.net)

The purpose of the study is to reveal the impact of prisoners and convicts' satisfaction on their relationship with closer environment on their suicidal tendencies, as well as on feeling of hopelessness as a predictor of suicide.

Methodology. The interrogation of 181 imprisoned persons in penal institutions (pre-trial detention centers) located in 21 oblasts of Ukraine was conducted in order to clarify the indicators and the relationships between them. The following methods were used: 1) test "SR-45" (by Yunatskevych) that reveals a tendency to suicide risk; 2) Beck's "Hopelessness" scale that reveals the level of hopelessness; 3) questionnaire of measuring the satisfaction with interpersonal relations that influences the level of the convicts relationship with the three groups that make up the social environment: relatives (family), employees of penal institutions (pre-trial detention centers) and other convicts. A five-point Likert scale was used in the questionnaire.

Results. The study revealed an impact on the level of suicide risk regarding the relationship with personnel of the penal institutions ($p \leq 0.01$) – bad relations with the personnel increase the susceptibility of convicts to suicide. The influence of the level of convicts' satisfaction with relationship with the personnel ($p \leq 0.01$) and with their relatives ($p \leq 0.01$) on the feeling of hopelessness was also revealed – the higher the satisfaction, the lower the hopelessness. No statistically significant effects of convicts' satisfaction with relationships with other convicts on the level of suicidal reactions and on the hopelessness were found.

Practical implications. The obtained results indicate the need for preventive measures aimed at raising awareness of the personnel of the penal institution and

pre-trial detention centers on the aspects of convicts' suicidal behavior and the socio-psychological competence in general, promoting the preservation of prisoners' relationship with their relatives.

Originality/value. *The research was conducted by the authors in September 2020 – March 2021. This is the first attempt in Ukrainian psychological science to study empirically the impact of prisoners and convicts' satisfaction with their relationship with the social environment on their suicidal intentions.*

Key words: *imprisoned, convicts, suicide, suicidal behavior, relationship satisfaction, administration, family and relatives.*

Постановка проблеми. Суїцид є однією з найбільш гострих проблем сьогодення. За даними ВООЗ, щороку внаслідок самогубств у світі гинуть близько 800 тисяч людей. Також щороку відбувається від 10 до 20 мільйонів спроб самогубства без смертельних наслідків [8].

Кримінальний Кодекс України та інші закони держави забезпечують права засуджених, такі як право на життя, гідність особистості, право на особисту безпеку, охорону здоров'я та медичну допомогу. Проте одним з явищ, що перешкоджають реалізації засудженими права на життя та особисту безпеку, виступає суїцидальна поведінка, а у підсумку – самогубство. Рівень суїцидальних схильностей серед засуджених та осіб, взятих під варту (далі – засуджені і ув'язнені), значно вищий, ніж у загальній популяції населення. В установах виконання покарань (далі – УВП) та слідчих ізоляторах (далі СІЗО) за 2019 рік було зафіксовано 50 випадків самогубств, тобто кожного тижня одна особа здійснювала самогубство [5]. Середньорічний коефіцієнт інтенсивності суїциду засуджених у виправних колоніях України протягом 2008–2018 рр. на 100 тис. осіб становить 57,5 осіб, що більше 168 ніж удвічі перевищує відповідний показник серед населення в Україні (21,2 випадки суїциду на 100 тис. осіб) [7, с. 72].

Як правило, суїцидальна поведінка пов'язана з переживаннями у зв'язку з арештом, вимушеною необхідністю спілкуватися і жити в одній камері з іншими людьми, нерідко втратою сенсу життя, соціального статусу, репутації, почуттям сорому, згубним впливом тюремної субкультури. У багатьох ув'язнених у цей період можуть спостерігатися ознаки пригніченості, безнадії, приреченості, туги за домівкою, рідними і близькими, почуття провини перед ними, зневіра в свої сили.

Також слід зазначити, що випадки суїциду негативно впливають на оперативну обстановку у виправних установах, дезорганізують їх діяльність, чинять негативний психологічний вплив на інших засуджених та перешкоджають їх соціальній адаптації. Тобто суїцидальна поведінка засуджених до певної міри впливає і на безпеку закладу виконання покарань загалом.

Виникнення бажання у засудженого (ув'язненого) закінчити життя самогубством залежить від низки умов, у тому числі від особливостей взаємодій з оточенням. Необхідність вивчення характеру впливу міжособистісних відносин на схильність до суїциду зумовлює актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суїцид серед засуджених, що знаходяться у місцях позбавлення волі, виступає предметом інтересу науковців різних галузей знань протягом більш ніж століття і вже став самостійним об'єктом дослідження. На основі узагальнених підходів до розуміння «суїциду серед засуджених» дослідниця А. А. Тернавська визначає його як «асоціальне, девіантне та деструктивне явище, яке знаходить діяльнісний вияв в усвідомленій, вольовій аутодеструктивній поведінці засуджених, що є наслідком соціально-психологічної дезадаптації особистості та має на меті позбавлення себе життя і, як наслідок, настання смерті» [7, с. 52].

Представники вітчизняної школи суїцидології загалом підходять до вивчення чинників суїцидальної поведінки, спираючись на принцип детермінованості соціальної дезадаптації особи в умовах мікросоціального конфлікту, що переживається.

На думку Н. Ю. Максимової, самогубство в усіх випадках є виявом складної взаємодії суїцидальних рис особи та соціального середовища. Засуджені, до яких застосовують насильство і терор, зазвичай потрапляють у безвихідний стан, з якого їм дуже важко вийти без допомоги персоналу, але з тих чи інших міркувань вони не звертаються за допомогою [3, с. 50].

Заломова В. М. класифікує конфлікти, що лежать в основі суїцидальної поведінки засуджених, таким чином:

1) конфлікти, пов'язані з асоціальною поведінкою: страх кримінальної відповідальності за скоєний злочин; неможливість

довести свою невинність; почуття провини і сорому перед родичами та знайомими;

2) конфлікти, зумовлені специфікою пенітенціарних установ і соціального середовища засуджених: індивідуальні адаптаційні труднощі; міжособистісні конфлікти; конфлікти з адміністрацією;

3) конфлікти, зумовлені специфікою взаємин з близькими: нерозділена любов, зрада коханої дівчини, дружини, розлучення; важка хвороба, смерть близьких; інтимно-сексуальні конфлікти, в тому числі нестандартна статева орієнтація;

4) конфлікти, пов'язані зі станом здоров'я засудженого: хронічні, соматичні (тілесні) захворювання; фізичні недоліки [2, с. 148].

На думку авторки, не існує так званого типу засуджених, «схильних до самогубства». Усе залежить від сили психотравмуючої ситуації та її особистісної оцінки як нестерпної. Разом з тим суїцидентам властиві деякі загальні риси особистості, ступінь вираженості яких різна. До характерних особистісних особливостей суїцидентів можна віднести: невпевненість у собі; низький або занижений рівень самооцінки; високу потребу в самореалізації; труднощі у вольових зусиллях під час прийняття рішень; зниження рівня оптимізму та активності у ситуації труднощів; схильність до самозвинувачення, перебільшення своєї провини; несамостійність; недостатня соціалізація, інфантильність і незрілість особистості. Труднощі перебування в установах пенітенціарної системи, зміна звичного стереотипу мають для таких засуджених дуже високу суб'єктивну значущість. Під час зіткнення з негативними життєвими подіями вони виявляються найбільш схильними до деструктивного реагування і приходять до висновку, що самогубство є єдиним виходом з ситуації, що склалася [2, с. 149].

Сулицьким В. В. [6] встановлено, що чим вище показники за шкалами нейротизму, ситуативної та особистісної тривожності, образи, негативізму, почуття провини, рішучості й нижче за шкалами інтроверсії і роздратованості, тим вірогідніший вибір самогубства як засобу вирішення проблем під час знаходження в місцях позбавлення волі. Автором розроблена система психологічної класифікації засуджених-суїцидентів: “протестуючі”, “шантажисти”, “самосудді”, “безвихідники”.

Соціальні та соціально-психологічні чинники суїциду серед засуджених також знаходять своє висвітлення в наукових публікаціях науковців. Дебольський М. Г. та Матвєєва І. А. до чинників, що впливають на суїцидальні наміри засуджених, відносять негативний вплив оточення – зневажливе ставлення до засудженого з боку найближчого оточення: адміністрації, родичів, інших ув'язнених [1]. Михайлов О. Є. зазначає, що принципову роль у механізмі суїцидальної поведінки виконує ситуація, до якої потрапляє та чи інша особа у зв'язку із соціальними, соціально-психологічними та психічними обставинами (суспільство – мікросоціум – індивід) [4, с. 163]. Богатирьов І. Г. та Терехова Л. В. поряд з іншими чинниками суїциду засуджених вказують на конфлікти з іншими засудженими або працівниками УВП, небезпеку або факт звалтування чи приниження [9]. Були емпірично підтверджені такі інституційні чинники суїцидальної поведінки ув'язнених, як заключення в одиночну камеру та відсутність відвідувань родичами та знайомими [11], відсутність соціальної підтримки [10].

Мета дослідження полягає у виявленні впливу задоволеності міжособистісними відносинами засуджених та ув'язнених з найближчим оточенням на їх суїцидальні схильності.

Нами була висунута така *гіпотеза дослідження*: рівень задоволеності засуджених та ув'язнених міжособистісними відносинами зі своїм безпосереднім оточенням впливає на рівень їх суїцидального ризику, а саме, чим вищий рівень задоволеності міжособистісними відносинами, тим нижчий рівень суїцидального ризику.

Для перевірки висунутої гіпотези було проведене емпіричне дослідження – опитування засуджених та/або ув'язнених СІЗО та УВП.

Вибірка дослідження. В емпіричному дослідженні взяли участь засуджені (ув'язнені) УВП та СІЗО, що територіально знаходяться у 21 області України. Усього була опитана 181 особа, з яких 83,0 % – чоловіків, 17,0 % – жінок. Середній вік – 36,5 років. Термін, який досліджувані мають відбутися в УВП, становить у середньому 5 років.

Методики дослідження. Учасникам дослідження були запропоновані такі методики: 1) тест «СР-45», що виявляє схиль-

ність до суїцидального ризику (П. І. Юнацкевич); 2) шкала «Безнадійності» А. Бека, що виявляє рівень безнадії та депресії; 3) авторська анкета задоволеності міжособистісними відносинами, що відображає рівень взаємин засудженого (ув'язненого) з трьома групами, що становлять його соціальне оточення: близькими (сім'я), працівниками та іншими засудженими. До анкети була застосована п'ятибальна шкала Лайкерта.

Виклад основного матеріалу. Отримані дані емпіричного дослідження були піддані математико-статистичній обробці за допомогою комп'ютерної програми SPSS 17.0. Розглянемо та проаналізуємо отримані емпіричні дані.

Рівень суїцидального ризику респондентів було досліджено за допомогою методики П. І. Юнацкевича «СР-45». Отримані результати представлені у табл. 1.

Таблиця 1 – Результати засуджених/ув'язнених щодо схильності до суїцидальних реакцій (методика «СР-45»)

Рівень суїцидального ризику	Кількість	Відсоток вибірки
Високий	0	0
Вище середнього	16	8,8
Середній	56	30,9
Нижче середнього	57	31,5
Низький	52	28,7
Всього	181	100

З отриманих даних ми бачимо, що 28,7 % респондентів мають низький рівень суїцидального ризику. Такі люди перебувають поза зоною суїцидальної активності, хоча можуть спостерігатися ті чи інші суїцидальні думки, але це не призводить до зниження настрою і ризику вчинення суїциду. У таких людей можливі короткочасні антивітальні думки і переживання («що за життя, як мені все набридло»).

У 31,5 % рівень виявився нижче середнього, що відображає невисоку ймовірність суїцидальної поведінки. Суїцидальна реакція може виникнути тільки на тлі тривалої психічної травмизації і при реактивних станах психіки.

Середній рівень суїцидального ризику мають 30,9 % обстежуваних. Такий рівень означає, що потенціал схильності до суїцидальних реакцій не відрізняється високою стійкістю. Люди із

середнім рівнем суїцидального ризику схильні до суїцидальних думок і реакцій під час виникнення складних життєвих ситуацій. У разі виявлення таких особистостей необхідна повна перевірка суїцидальних схильностей та своєчасне надання психологічної підтримки як з боку фахівців, так і близьких. Суїцидальна реакція в таких осіб яскраво не виражена, але під впливом сильного подразника (депресія, психологічна травма) можуть виникнути суїцидальні думки, що в підсумку може привести до суїцидальної поведінки.

Рівень вище середнього мають 8,8 % досліджених – при порушеннях адаптації можлива суїцидальна спроба або реалізація саморуйнуючої поведінки. Такі люди починають усе чіткіше усвідомлювати «безвихідність» ситуації, у їх свідомості все частіше з'являються образи смерті і самогубства, антивітальні тенденції змінюються бажанням смерті, яке має, однак, пасивний характер («заснути б і не прокинутися», «якби хто убив мене» і т. ін.).

Високого рівня суїцидального ризику серед засуджених виявлено не було.

Рівень безнадії було досліджено за допомогою методики «Шкала безнадійності» (Аарон Т. Бек), побудованої на основі суджень про майбутнє і минуле, які відображають стан покладених надій, що відображають почуття ставлення до майбутнього та минулого. Високий рівень безнадії ми розглядаємо як стан, що може передувати суїцидальній поведінці. Отримані кількісні результати представлені у табл. 2.

Таблиця 2 – Результати засуджених/ув'язнених за методикою «Шкали безнадійності»

Рівень безнадійності, бали	Кількість	Відсоток вибірки
0–3 (безнадійність не виявлена)	83	45,86
4–8 (безнадійність легка)	60	33,15
9–14 (безнадійність середня)	35	19,34
15–20 (безнадійність важка)	3	1,66

З табл. 2 ми бачимо, що у 45,86 % респондентів безнадійність не виявлена. У таких людей у цілому все добре з оцінкою майбутнього. Вони адекватно сприймають проблеми та важкі ситуації, мають усвідомлене ставлення до життєвих цілей і перспектив, реально дивляться на свої успіхи і досягнення.

У 33,15 % рівень безнадійності легкий, що може говорити про ймовірне, час від часу, відчуття певних труднощів у вирішенні тих чи інших життєвих ситуацій, що викликає негативну оцінку майбутнього. Подібний стан може заважати нормально жити і працювати, і якщо він зберігається більше двох тижнів, необхідно рекомендувати дослідженому звернутися за консультацією до психолога.

Середню безнадійність мають 19,34 % обстежуваних, що свідчить про ймовірність наявності в них депресивних станів. Посилення цього стану може привести до погіршення психічного здоров'я, втрати наполегливості і волі. У разі виявлення таких обстежуваних, необхідно надати їм консультацію лікаря-психіатра або психотерапевта та психологічну підтримку найближчого кола спілкування.

Рівень важкої безнадійності мають троє досліджених (1,66 %), такий стан свідчить про високу ймовірність наявності важкого, з медичного погляду, депресивного стану, який вимагає обов'язкового лікування. У кризі вони можуть діяти, не обдумуючи наслідків своїх дій, що часто призводить до тяжких актів саморуїнування або самогубства. Таким людям необхідно, не відкладаючи, звернутися до лікаря-психіатра або психотерапевта.

Середній бал по вибірці становить 4,63 (легка безнадійність). Такий результат можна пояснити тим, що засуджені мають обмеження своєї свободи в УВП (СІЗО). Соціально-психологічні наслідки застосування позбавлення волі викликають у засуджених глибокі переживання. Відрив засуджених від сім'ї, родичів і близьких, трудових колективів, інколи розпад сім'ї, відсутність в УВП роботи за спеціальністю, яку вони мали до засудження, перебування серед носіїв тюремної субкультури – це все призводить до відчуття дезадаптації та переживання труднощів, що викликає негативну оцінку майбутнього.

Також нами було проведене дослідження рівня задоволеності засуджених (ув'язнених) міжособистісними відносинами за допомогою «Анкети задоволеності міжособистісними відносинами засуджених». Респондентам пропонувалося оцінити представлені питання за п'ятибальною шкалою. Середні показники представлені у табл. 3.

Таблиця 3 – Результати анкети задоволеності рівня міжособистісних відносин серед засуджених

Групи соціального оточення	Середній бал (макс. 15)	Середнє відхилення по вибірці
Близькі	12,75	2,9
Засуджені	9,44	2,9
Працівники	10,23	3,3

З результатів анкети задоволеності міжособистісними відносинами видно, що засуджені переважно задоволені міжособистісними відносинами з близькими їм людьми (середній результат 12,75 балів). Спілкування з рідними та близькими вселяють у них надію та сенс нинішнього та подальшого життя. Під час відбування покарання велику роль відіграє те, що в разі повернення їм є куди повернутися, що на їх чекатимуть на волі.

Стосунками з іншими засудженими респонденти найменш задоволені (9,44 бали). Серед факторів, які збільшують імовірність виникнення напруженості між засудженими, слід виділити перебування засуджених в ізоляції від суспільства, посилену регламентацію їх життєдіяльності, примусове одностатеве спілкування, замкненість середовища та обмеженість спілкування; обмеженість соціально корисних зв'язків та шляхів задоволення нагальних потреб; нестабільність складу засуджених; належність засуджених до різних груп; труднощі з адаптацією; моральну та соціальну занедбаність великої кількості засуджених; розлади психічного здоров'я, наркоманію, алкоголізм, деградацію особистості; невміння вирішувати стресові ситуації тощо.

Рівень задоволеності засуджених стосунками з працівниками УВП (СІЗО) становив 10,23 балів з п'ятнадцяти можливих. Це може пояснюватися високою ймовірністю різного роду конфліктів, непорозумінь, розбіжностей поглядів з працівниками УВП та/або СІЗО, що породжують недовіру та негативне ставлення, а також впливом тюремної субкультури – частина засуджених є носіями її цінностей.

За допомогою регресивного аналізу нами було виявлено вплив задоволеності міжособистісними відносинами засуджених на їх суїцидальні схильності:

1) виявлено вплив на рівень суїцидального ризику рівня задоволеності засуджених стосунками з працівниками УВП (СІЗО) ($p \leq 0,01$), що може говорити про те, що погані стосунки з працівниками виправної установи підвищують схильність засуджених до суїциду. Найважливішою характеристикою взаємин між працівниками УВП (СІЗО) і засудженими є їх нормативність. Однак, як показують спостереження, надмірна регламентованість поведінки (відсутність певної «свободи») призводить до сильного психічного напруження, побоювання, страху і сприяє розвитку суїцидальної поведінки. На взаємини між персоналом і засудженими впливають і неофіційні норми, які є елементом корпоративної культури співробітників кримінально-виконавчої системи та субкультури засуджених;

2) виявлено вплив рівня задоволеності засуджених стосунками з працівниками УВП (СІЗО) ($p \leq 0,01$) і зі своїми близькими ($p \leq 0,01$) на рівень почуття безнадії. Отже, можна говорити про те, що погані стосунки з працівниками виправної установи і близькими людьми підвищують відчуття безнадійності у засуджених. Сім'я є важливим, соціально значущим фактором у житті засуджених. У зв'язку з відсутністю близьких, відсутністю допомоги їм адаптуватися до «тюремного» життя, відсутності впевненості в завтрашньому дні, що на них чекають «на волі», засуджені втрачають сенс життя та стимул до «визволення» з місця позбавлення волі, а соціальні конфлікти з працівниками УВП (СІЗО) тільки ускладнюють стан безпорадності, що може призводити до суїцидальної поведінки;

3) статистично значущих впливів задоволеності засуджених стосунками з іншими засудженими на їх рівень схильності до суїцидальних реакцій і на рівень почуття безнадії дослідження не виявило.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Таким чином, суїцид слід розглядати не просто як вчинок конкретної людини, але і як соціально-психологічне явище, яке включає в себе як індивідуальні особливості особистості, так і вплив на неї соціальних факторів (вплив безпосереднього оточення засудженого, умов утримання під вартою тощо).

Висунута гіпотеза дослідження підтвердилася щодо двох груп соціального оточення засуджених (ув'язнених) – персоналу УВП (СІЗО) та близьких (сім'ї). Виявлено вплив на рівень суїцидального ризику задоволеності засуджених стосунками з працівниками УВП та/або СІЗО – погані стосунки з працівниками виправної установи підвищують схильність засуджених до суїциду. Також виявлено вплив рівня задоволеності засуджених стосунками з працівниками УВП та/або СІЗО і зі своїми близькими на почуття безнадії – чим вища задоволеність, тим нижча безнадія.

Отримані результати вказують на необхідність проведення психопрофілактичних заходів, спрямованих на підвищення обізнаності персоналу УВП та СІЗО з питань запобігання суїцидальної поведінки та їх соціально-психологічної компетентності загалом, сприяння збереженню зв'язків ув'язненого з близькими, що залишились на волі.

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у вивченні інших чинників, що зумовлюють суїцидальні ризики серед засуджених та особливостей суїцидальних схильностей серед працівників УВП та/або СІЗО.

Список використаних джерел

1. Дебольский М. Г., Матвеева И. А. Суицидальное поведение осужденных, подозреваемых и обвиняемых в местах лишения свободы. *Психология и право*. 2013. № 3. С. 1–11.
2. Заломова В. М. Вопросы профилактики суицидов среди осужденных. *Научно-методические основы оказания психологической помощи осужденным*. Москва: Права человека, 2001. С. 148–151.
3. Максимова Н. Ю. Психологічна профілактика суїциду та агресивної поведінки у засуджених до довічного позбавлення волі: метод. рек. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2011. 128 с.
4. Михайлов О. Є., Горбань А. В., Мішук В. В. Кримінологія: навч. посібник. Київ: Знання, 2012. 565 с.
5. Політика щодо запобігання суїцидальної поведінки в установах виконання покарань та у слідчих ізоляторах України. В рамках Спільного проекту «Європейський Союз та Рада Європи працюють разом для підтримки в'язничної реформи в Україні» / переглянуто А. Шуть. Червень 2020. URL: <https://rm.coe.int/politica-final/16809ebeb4> (дата звернення: 14.02.2021).

6. Суліцький В. В. Психологічні особливості засуджених-суїцидентів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06. Київ, 2002. 256 с.

7. Тернавська А. А. Запобігання суїциду серед засуджених у в'язничих колоніях України: дис. ... канд. юридичн. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 226 с.

8. Bertolote JM, Fleischmann A Suicide and psychiatric diagnosis: a worldwide perspective. *World Psychiatry* 1 (3), pp. 181–185.

9. Bogatyrev I. G., Terekhova L. V. The theoretical and applied principles of the investigation of suicide prevention in penitentiary institutions of Ukraine. *Юридичний вісник*. 2014. № 3 (32). С. 127.

10. Rivlin A, Hawton K, Marzano L, Fazel S. Psychosocial Characteristics and Social Networks of Suicidal Prisoners: Towards a Model of Suicidal Behaviour in Detention. *PLoS ONE*. 8(7). e68944. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0068944>.

11. Zhong Sh., Senior M., Yu R., Perry A. and Hawton K. Risk factors for suicide in prisons: a systematic review and meta-analysis *The Lancet Public health*. VOLUME 6. ISSUE 3. E164–E174. MARCH 01, 2021. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30233-4](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30233-4).

References

1. Debolskyi, M. G. and Matveeva, I. A. (2013), Suicidal behavior of convicts, suspects and accused in places of deprivation of liberty, *Psychology and Law*, No. 3, pp. 1–11.

2. Zolomova, V. M. (2001), Issues of prevention of suicides among convicts. Scientific and methodological foundations of providing psychological assistance to convicts, *Scientific and Methodological Bases of Rendering Psychological Assistance to Convicts*, Human rights, Moscow, pp. 148–151.

3. Maksymova, N. Yu. (2011), Psychological prevention of suicide and aggressive behavior in convicts sentenced to life imprisonment, Palyvoda A. V. Publisher, Kyiv.

4. Mykhailov, O. Y., Horban, A. V. and Mishchuk, V. V. (2012), *Criminology: textbook*, Znannya, Kyiv.

5. Shut, A. (2020), *Policy on prevention of suicidal behavior in penitentiary institutions and remand prisons of Ukraine*. In the framework of the Joint Project “The European Union and the Council of Europe work together to support prison reform in Ukraine”, available at: <https://rm.coe.int/politica-final/16809eb4> (accessed 14 February 2021).

6. Sulitskyi, V. V. (2002), *Psychological features of convicted suicides*: PhD in Psychology thesis, Kyiv.

7. Ternavska, A. A. (2019), *Prevention of suicide among convicts in correctional colonies of Ukraine*: PhD in Law thesis, Kyiv.

8. Bertolote, J.M. and Fleischmann, A. (2002), Suicide and psychiatric diagnosis: a worldwide perspective, *World Psychiatry*, No. 1 (3), pp. 181–185.

9. Bogatyrev, I. G. and Terekhova, L. V. (2014), The theoretical and applied principles of the investigation of suicide prevention in penitentiary institutions of Ukraine, *Legal Bulletin*, No. 3 (32), pp. 127.

10. Rivlin, A, Hawton, K, Marzano, L. and Fazel, S. (2013), Psychosocial Characteristics and Social Networks of Suicidal Prisoners: Towards a Model of Suicidal Behaviour in Detention, *PLoS ONE*, No. 8 (7), available at: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0068944>.

11. Zhong, Sh., Senior, M., Yu, R., Perry, A. and Hawton, K. (2021), Risk factors for suicide in prisons: a systematic review and meta-analysis, *The Lancet Public health*, Vol. 6, Is. 3, available at: [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30233-4](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30233-4).